

Regimantas GUDELIS

Klaipėdos universitetas

Lietuviškų chorinių giesmių šv. Kazimierui tradicijos problematika

Straipsnyje analizuojama giesmių šv. Kazimierui raida Lietuvoje. Pateikiami svarbiausi tradicijos užuomazgos faktai iš XVII a., aptariamas pirmųjų lietuviškų giesmių publikavimas, geriausias giesmės chorui – J. Naujalio, T. Brazio, taip pat sukurtos lietuvių kompozitorių išeivijoje. Ypač produktyvus *casimirianos* kūrybos laikotarpis prasidėjo nuo XX–XXI a. sankirtos. Apibrėžiamos būdingiausios žanro plėtros tendencijos, įvardijami geriausi kūriniai, iškeliami tradicijos atsinaujinimo problematika.

The article analyses the development of the psalms devoted to St. Casimir in Lithuania. The most significant facts of the germ of the tradition from the 17th century are presented, at the publication of the first Lithuanian psalms is discussed. The best psalms for the choir (by J. Naujalis, T. Brazys, also by the Lithuanian composers, working and living abroad at that time) are discussed as well. Especially efficient creative period of casimiriana dates back to the collision of the 20th–21st centuries. The most characteristic tendencies of the genre expansion are raised, the best works are pointed out.

Įvadas

Šv. Kazimieras – lietuvių ir lenkų tautų šventasis, valstybių patronas, jaunimo dorovės idealas. Vienoje iš naujausių lietuviškų knygų apie šv. Kazimierą filosofas V. Ališauskas rašo: „Lenkijos karaliaus sūnus“ – taip šv. Kazimieras dažnai apibūdinamas senesniuose ir naujesniuose bažnytiniuose tekstuose. Vilnietis Grigalius Sventickis 1604 m. parašytoje antroje šventojo biografijoje išvardijo visą jo genealogiją – Lietuvos didžiųjų kunigaikščių seką. Vilniaus kanauninkas šv. Kazimierą „matė kaip senos, dar pagoniškos Gediminaičių dinastijos atžalą. Jai priklausė ne tik Jogaila, bet ir Vytautas Didysis, irgi Gedimino vaikaitis, drauge su Jogaila krikštydinęs Lietuvą ir Žemaitiją. Abi šios sampratos buvo susipynusios ir darniai sugyveno, tarsi Lietuvos Vytis ir Lenkijos Erelis abiejų Tautų Respublikos herbe. Kai XX a. abiejų valstybių keliai išsiskyrė, išliko bendras istorinis paveldas.“¹

Kas gi tas bendras istorinis paveldas šv. Kazimierui skirtų giesmių tradicijos aspektu? XVII–XX a. pradžios giesmių tekstuose šv. Kazimieras vienareikšmiškai skelbiamas Lietuvos ir Lenkijos valstybių, taip pat jaunimo globėju, doros, moralinio tyrumo, pamaldumo ir pasiaukojimo simboliu. Senuosiuose lietuvių giesmynuose giesmė *Kazimierai*

žinom gerai buvo vadinama „Giesmės apie szventą Kazimierą Karalaitį Lietuvos ir lenkų stebuklingą katedros bažnyczioj Vilniuje“². Panaši nuoroda yra lenkiškuose giesmynuose virš *Kazimieru przewyborny* (muzika T. Klonowski – Do św. Kazimiera): „W, królewicz polski, *1458, +1484; rel. W Wilnie, Patron Polski i Litwy, – młodzięży“³.

Tačiau šv. Kazimiero, kaip tautos globėjo, šlovinimo tradicija, gimusi Lietuvos-Lenkijos valstybėse, istoriškai buvo kuriama gyvų žmonių, plačioje geopolitinėje erdvėje. Abi tautos savo globėjui kūrė giesmių tekstus apipindamos juos individualizuotomis aspiracijomis, savaip nuspalvindamos Šventojo asmenybės bruožus ir maldų intencijas. Dėl to bendrybės požymiai reiškesi ne per tekstų atitikmenis, bet per apibendrintą šventojo *simboliką ir bendresnių religinių jausenų* lygmenį.

Šiame straipsnyje tyrinėjamos *lietuviškos* giesmės šv. Kazimierui, giedamos choriniu būdu: visos maldininkų bendruomenės (masiniu – bendruomeniniu būdu) ir choriniu – meniniu. Šis giedojimo būdas asocijuojasi su daugiabalsiu giedojimu, dažnai atliekamu Sumos choro. Dėl to vienos giesmės turi grynai liturginę, kitos apskritai religinę-meningę prasmę. Kartu paėmus jos per ilgą laikotarpį išugdė meniniu ir maldingumo aspektu raiškia nacionalinę šv. Kazimiero giesmių tradiciją.

Straipsnio tikslas: remiantis istorine faktologine medžiaga ištyrinėti lietuviškų šv. Kazimiero giesmių istorinę plėtotę bei jų vietą bažnytinių chorų repertuare.

Užsibrėžtas tikslas tiesiogiai susijęs su nuoseklia autoriaus tyrimų kryptimi ir jau paskelbtais darbais iš lietuvių chorinio meno istorijos.

Objektas: lietuviškos šv. Kazimierui skirtos giesmės chorui.

Tyrimo metodai: istorinės faktologinės medžiagos kaupimas ir sisteminimas, istorinė muzikologinė giesmių analizė, lyginamoji analizė, apibendrinimas.

1. Šv. Kazimiero giesmių tradicijos užuomazgos ir plėtotė XVII–XX a. pradžioje

1521 m. popiežius Leonas X paskelbė Kazimierą palaimintuoju, o Klemensas VIII – šventuoju ir savo breve 1602 11 07 suteikė šv. Kazimiero šventei Lietuvoje ir Lenkijoje *sub ritu duplici* statusą. 1621 m. popiežius Paulius V šv. Kazimierą paskelbė visuotiniu šventuoju, o 1636 m. Urbonas VIII – vyriausiuoju Lietuvos globėju. 1604 m. gegužės 10–12 d. Vilniuje vyko didžiulės iškilmės šv. Kazimierui pagerbti. Iš Šv. Stepono bažnyčios (tuomet dar priemiesčio) per Rūdininkų vartus į Katedrą žengė procesija su popiežiaus palaiminta Šventojo vėliava. Šventė į istoriją įėjo *Pompa Casimiriana* vardu. Ši procesija, užfiksuota istoriniuose dokumentuose, mums suteikia pirmųjų žinių apie giedojimą šv. Kazimiero garbei.

Zacharis Ferreris (1479–1524) traktate „Vita beate Casimiri (...)“ (cit. pagal Zachariją Ferrerį) apie muziką rašė: „Skambėjo psalmės, himnai, giesmės DIEVUI ir šventiesiems, vienos giedamos natūraliais balsais, kitos moduluotais, vienos garsiai, kitos tyliai“⁴.

Toliau: „(...) milžiniško statinio pusėse buvo įrengtos dvi stoginės, kuriose sėdėjo muzikantai, dainavę įvairių tembrų balsais ir groję įvairių rūšių instrumentais“. Kitur pasakojama, kad prie senosios katedros vyskupas užgiedojo „32 psalmę, prasidedančią žodžiais „Džiūgaukite teisieji“. Juo paseka likę kunigai, paskui ji (eisena – R. G.) apeina bažnyčią ir prieina prie Dievo Motinos ir Kazimiero koplyčios. Čia vėl smilkoma, mel-

džiamasi. Po maldos giedotojai aukštais balsais, meniškai ir labai darniai juos pakeldami bei nuleisdami pradeda giedoti šv. Ambraziejaus garbinimo himną *Te Deum*⁵.

Nors Z. Ferreris neišvardino, kokios giesmės buvo giedamos ir kiek giedotojų jas giedojo, bet iš aprašymo galima spręsti, jog giedojo keli chorai – kapelos. Iš išlikusių kitų istorinių duomenų žinome, jog šventės metu Vilniaus katedra turėjo 12 vikarų kapelą ir diskantistų chorą, be to, prie Katedros ir šv. Jono bažnyčios veikė giedojimo mokyklos. Kadangi šventėje dalyvavo visų Vilniaus institucijų chorai, bendras chorų potencialas, imant to laiko dydžiais, turėjo būti išpūdingas. Taip pat spėjama, kad iškilmių metu buvo atliktos italų kompozitoriaus D. Cato (1570?–1615?), dirbusio Lietuvos kunigaikščio ir Lenkijos karaliaus Žygimanto III Vazos dvare, penkios lotyniškos giesmės, tarp jų *Omni die dic Mariae*.

Šventė ir procesija paskatino bendruomeninio giedojimo plėtotę. Pasak Antonio Millerio, apie XVII a. antrąjį – trečiąjį dešimtmetį, t. y. netrukus po *Pompa Casimiriana*, „augantis šv. Kazimiero kultas darė stiprią įtaką liturginėms apeigoms. Procesijose buvo pradėta giedoti „Omni die“, giedojimui pritariant karališkojo ir katedros orkestrų fanfarais“⁶.

Paskelbus karalaitį Kazimierą šventuoju pasirodė ir jam skirtos antifonos. Pirmosios jų buvo antifona „Ad Magnificat: Recordare Domine“ iš „Antyfonarz pomorski“ (ją 1624 m. Torūnėje perrašė benediktinė vienuolė Dorota Łażańska), kita iš 1645 m. Krokuvėje išleisto „Antiphonarium juxta ritum Breviarii Romanum“, paskelbta skyriuje „Tabulae antiphonarii de Sanctis“. Plintant šv. Kazimiero kultui, jo garbei buvo kuriami didesnės apimties kūriniai. Tarp jų – anuo metu žinomas kompozitoriaus K. Jezierskio sukurtas himnas – „Casimire...“ (apie 1737 m.), garsiojo italų kompozitoriaus A. P. G. Scarlatti (1660–1725) oratorija „San Casimiro, rex Polonia“⁷. Iš vėlesnių himnų paminėtinas Vilniaus katedros kapeloje nuo 1823 m. dirbusio vokalistu M. Woyczynszkiewicziaus „Šv. Kazimierai“. Šis himnas minimas katedros 1850 m. protokoluose (deja, kūrinio gaidos neišliko).

Pirmoji lietuviška giesmė buvo *Kazimierai žinom gerai*: „Kazimierai žinom gerai tavo garbę prie Dievo / Kurią gavo kunas tavo, jog czystatoj / tavojo. / Davei Lenkų stiprią ranką isz karalių gyvenimą“ (aiškumo dėlei pateikėme vėlesnį vertimą). Pasak M. Vaicekausko, tai buvo lotyniško himno (*Himnus. Des. Casimiro* (Casimire terris mire, / Coelis mirabilior, / Qui in coelis cunctis stellis / Fulges gloriosior. / Polonorum maximorum / Sanguis Regum inclyte.) vertimas⁸. Kalbininkas M. Vaicekauskas mano, kad pats himnas *Casimire terris mire* greičiausiai atsirado XVII a. pirmame – ketvirtame dešimtmetyje, kai popiežius Klemensas VIII užbaigė šv. Kazimiero kanonizaciją ir patvirtino šventajam skirtus liturginius tekstus arba kai popiežius Urbonas VIII šv. Kazimierą paskelbė vyriausiuoju Lietuvos globėju⁹. Į lietuvių kalbą *Kazimierai žinom gerai* išvertė jėzuitas S. M. Slavočinskis (prieš 1630 m. – apie 1660 m.) ir 1646 m. publikavo giesmyne *Giesmės tikėjimui katolickam priderančios*¹⁰. Antroji lietuviška giesmė šv. Kazimierui buvo *O Dieve, tau šlovė ant amžių garbingas šventuose*. Ji publikuota 1801 m. P. Šrubauskio giesmyne *Balsas širdies*¹¹.

Šios giesmės buvo spausdinamos visuose svarbiausiuose lietuviškuose giesmynuose, tai pat *Kantičkose*. Nuolatinis abiejų giesmių publikavimas liudija tai, jog jos buvo įsitvirtinusios religinėje praktikoje, o tai reiškia – ir giedojimo tradicijoje¹².

1881 m. išleistame kun. J. K. Siedleckio *Śpiewniczek* buvo publikuota vėliau plačiai paplitusi giesmė *Kazimierzu przewyborny*¹³.

K. Siedleckio giesmynas Lietuvos bažnyčių muzikinei kultūrai buvo reikšmingas dar ir tuo, kad giesmės jame paskelbtos *su melodijomis*.

XVIII a. pabaigoje – XIX a. daugelis Vilniaus bažnyčių ir vienuolynų turėjo geras giedotojų kapelas, susidedančias iš berniukų ir vyrų. Kompozitorius S. Moniuszka miesto rotušėje rengdavo koncertus, kurių metu buvo atliekama iškiliausia sakralinė muzika. Šiaip jau bažnyčiose buvo giedamos daugiausia lenkų kompozitorių giesmės. Jos buvo trijų tipų: giesmės, artimos grigališkajam choralui, originalios kūrybos vienbalsės ir dvibalsės giesmės, responsorinės giesmės solistui ir unisonu giedančiam chorui etc.¹⁴ K. Siedleckio ir M. Mioduszewskio¹⁵ vėliau ir Vilniaus seminarijos kun. prof. H. Bojarunio giesmynas¹⁶ visiškai atitiko tokius poreikius.

Lietuviškose parapijose, ypač bažnytkaimiuose ir miesteliuose, XIX–XX a. pradžioje buvo giedama liaudišku būdu, iš *Kantičky*. Giesmynai buvo be melodijų, tos pačios giesmės giedamos įvairiais dialektais. Folklorinės kultūros aspektu toks giedojimas turėjo savitą vertę, nes paprastos liaudies giesmės, kurias galėjo giedoti visi, pasižymėjo unikalia estetika ir pamaldumu.

XX a. pradžioje, plintant choriniam giedojimui, kantičkinės giesmės nyko. *Kazimierai žinom gerai* iš giesmynų iškrito. *O Dieve, tau šlovė*, matyt, turėjo daug melodijos variantų. Pateikiame vienos jų¹⁷, atrodo, jau nutolusios nuo originalo, pavyzdį (1 pav.).

♩ = 66

O Die - ve, Tau šlo - vė per am - žius,
gar - bin - gas šven - tuo - - - se!

1 pav. Giesmės „O Dieve, Tau šlovė“ ištrauka

1920 m. Tilžėje J. Naujalio išleistame *Giesmynėlyje*¹⁸ (tekstus redagavo kun. prelatas A. Jakštas), ši giesmė pavadinta *Šv. Kazimiero giesme* (O Dieve, garbė Tau). Naują giesmės muziką (keturių balsų mišriam chorui) sukūrė J. Naujalis.

Grįžkime prie himno *Omni die dic Mariae* (liet. vertimas — „Per kiekvienas garbink dienas“, lenk. vertimas – „Juž od rana rozśpiewana / Chwał, o duszo, Maryję!), kuris nuo pat *Pompa Casimiriana* asocijuojasi su šv. Kazimieru kaip uoliu Švč. Mergelės Marijos garbintoju. Galima prisiminti, jog kurį laiką buvo manoma, jog *Omni die* žodžius sukūrė pats šv. Kazimieras, bet vėliau nustatytas kitas autorius – Bernardas Morlay iš Clairvaux

(1091–1153)¹⁹. Istorikas A. Milleris atkreipė dėmesį į mums itin reikšmingą faktą: *Omni die* Vilniuje procesijų metu buvo giedama nuo XVII a. antrojo – trečiojo dešimtmečio. Matyt, lenkiškai, kadangi ją apie 1606 m. į lenkų kalbą išvertė ir Krokuvoje (giesmyne *Rytmy lacińskie dziwnie sztuczne*) publikavo kun. Stanisławas Grochowski²⁰. Kai giesmė Vilniuje jau buvo paplitusi, ją į lietuvių kalbą išvertė ir į giesmyną (1646 m.) įtraukė M. Slavočinskis. Atrodo, buvo paplitusios kelios jos melodijos, bet pasirodžius J. Siedleckio giesmynui (1881 m.) Lietuvoje įsitvirtino viena – dabartinė.

Šv. Kazimiero giesmių tradiciją iki Pirmojo pasaulinio karo vainikuoja keturi profesionaliojo lygmens kūriniai: J. Naujalio *Missa in honorem St. Casimiri* keturių balsų vyrų chorui su vargonais, partitūra išleista 1896 m. Regensburge (Vokietija), motetas *O beate Casimire* keturių balsų vyrų chorui *a cappella*, *Švento Kazimiero giesmė* mišriam chorui *a cappella* ir T. Brazio *Giesmė į šv. Kazimierą*. J. Naujalis minėtus kūrinius atlikdavo su Kauno kunigų seminarijos klierikų choru. Moteto *O beate Casimire* (variantą mišriam chorui) pradžią matome 2 pav.

2 pav. Moteto „O beate Casimire“ pradžia

Missa in honorem St. Casimiri atliekama ir dabar, garsus berniukų-vyrų choras „Ažuoliukas“ ją yra atlikęs šalyje ir užsienyje, įrašė į plokštelę²¹.

XX a. pradžioje, kilus lietuvių tautiniam sąjūdžiui, giedojimas bažnyčiose diferencijuojasi – vidurio Lietuvoje ir Žemaitijoje pradeda giedoti lietuviškai, o Vilniuje ir Vilniaus krašte ir toliau giedama lenkiškai.

Kaip matyti, nuo karalaičio Kazimiero paskelbimo šventuoju (XVI–XVII a. sandūros) formavosi jam skirtos muzikos – giesmių ir didesnės apimties kūrinių tradicija. Liturgi- nėje praktikoje įsitvirtino kelios reikšmingiausios, labiausiai šv. Kazimiero simboliką išreiškiančios giesmės, artimos bendruomenės giedojimui.

XX a. vidurys – XXI a. pradžia

Po pirmojo pasaulinio karo, kilus Lietuvos ir Lenkijos konfliktui dėl Vilniaus ir nutrūkus abiejų šalių politiniam bei kultūriniam bendradarbiavimui, skilo ankstyvoji šv. Kazimiero kulto tradicija.

Tarpukario Lietuvoje 1918–1940 m. buvo sukurta naujų šiam Šventajam skirtų giesmių. Tačiau moteto ir mišių žanro kūryba, produktyviai plėtota J. Naujalio ir T. Brazio, nutrūko. Tenka pripažinti, jog atsinaujinimo šioje srityje neįkvėpė ir šiaip jau aktyvi šv. Kazimiero draugija, kuri nuo 1906 m. uoliai vykdė pastoracinę ir švietimo veiklą, leido knygas.

Šv. Kazimierui sukurta tik viena K. Kavecko kantata chorui, solistams ir vargonams. Ji atlikta 1942 m. Vilniuje, jau Antrojo pasaulinio karo metais. Kadangi netrukus prasidėjo sovietinė okupacija, šis kūrinys daugiau nebuvo atliekamas.

Giesmės žanro raidos požiūriu reikšminga buvo 1939 m. publikuota Seirijų Juozo *Naujojo giesmynėlio* ketvirtoji dalis — „Giesmės į šv. Kazimierą“²². Keturios jo giesmės – *Didžiai geras Viešpats Dievas, Galingas globėjau, O mieliausias Karalaiti, Gėlėle skaistybės* – muzikos požiūriu yra gana pavykusios, tinkančios bendruomeniniam giedojimui ir chorui (chorui jas harmonizavo kompozitorius A. Kačanauskas). Bet giesmės nepaplito. Priežastis – poetikos atžvilgiu neskambūs, pasenę kun. J. Židanavičiaus (Seirijų Juozo) žodžiai. Mat jis savo giesmes kūrė kunigaudamas Antverpene, nutolęs nuo Tėvynės ir naujosios lietuvių poezijos.

Lenkų okupuoto Vilniaus bažnyčiose (1919–1940 m.) buvo gerų chorų. Aktyvia meline veikla pasižymėjo prie Katedros dirbantis choras „Echo“, prie Bernardinų bažnyčios – choras „Haslo“ ir kt. Savo chorą turėjo ir šv. Kazimiero bažnyčia. Chorai atlikdavo gana įvairių ir sudėtingą sakralinę muziką, tačiau kūrinių šv. Kazimierui jų repertuare nematome²³.

Baigiantis Antrajam pasauliniam karui, iš Lietuvos pasitraukė didelis būrys menininkų, tarp jų ir muzikų. Jie išeivijoje bažnyčiai ir sakraliniam menui skyrė ypatingą dėmesį – patys dirbo vargonininkais, vadovavo chorams, kūrė įvairių žanrų sakralinę muziką. Lietuvoje sovietinės okupacijos metais (1940–1991 m.) profesionalus menas buvo oficialiai atskirtas nuo bažnyčios. Giesmės plito tik per rankas, neretai slepiant tikrųjų autorių pavardes. Apskritai giesmių, taip pat ir skirtų šv. Kazimierui, buvo sukurta nemažai, bet tenka pripažinti, jog ne visos turėjo išliekamąją vertę.

Žlugus sovietinei okupacijai į bažnyčią grįžta muzikinė inteligentija, chorai tarsi iš naujo atranda liturginės giesmės grožį ir prasmingumą. Lietuvą pasiekia 1985 m. Romoje išleista *Giesmių antologija Šv. Kazimiero garbei*²⁴. Antologiją parengė lietuvių išeivija Amerikoje, minėdama 500 metų jubiliejų nuo Šventojo mirties. Joje 38 lietuvių autorių giesmės, viena – ses. T. Mieczkowski. Žanro požiūriu į antologiją sudėti įvairūs kūriniai: kelios liaudiškos giesmės, giesmės bendruomeniniam giedojimui, himnai, išplėtoti motetai, kantata. Tarp autorių – T. Brazys, Br. Budriūnas, J. Žilevičius, A. Kačanauskas, A. Aleksis, S. Navickas, J. Strolia, J. Beinoris, Pr. Beinaris, kunigai – L. Budreckas, K. Šukys, K. Senkus, Pr. Tamulevičius, ses. M. Bernadeta-Matukaitė, ses. T. Mieczkowski ir kt. Oficialiu šv. Kazimiero 500-ųjų mirties metinių jubiliejaus himnu išeivijoje buvo pripažinta Br. Budriūno *Giesmė į šv. Kazimierą* (Šventasis Kazimierai, dvasios galiūne..., žodžiai – P. Zarankos). Dėmesio susilaukė ir šio kompozitoriaus *Šv. Kazimiero mišios jaunimui*. Įvairiaspalvę antologijos muziką jungia Šventojo – etinio idealo, valstybės globėjo – paveikslas, vilties išlaisvinti tėvynę iš sovietinės okupacijos dvasinis simbolis.

Nors *Giesmių antologija*, parengta išėivijoje, toli gražu neapėrė visos lietuviškų giesmiu *casimiriados*, jos reikėmė didelė: antologija susistemino šią giesmių sritį, iškėlė Kazimiero, kaip šventojo, visuomeninį prestižą.

Po 1991 m., t. y. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, giesmynus leidžia vyskupijos, parapijos, draugijos, net privatūs autoriai. Kas trečiame-ketvirtame jų randame giesmę ir šv. Kazimierui. Šiuo metu bendras jam skirtos muzikos kūrinių (giesmių, himnų, kantatų, mišių) skaičius siekia net iki 50–60. Tokiu dėmesiu šv. Kazimieras ryėkia išsiskiria iš kitų šventųjų asmenybų.

Naujose giesmėse išsiplėtė Šventojo simbolika: likdamas tautos globėju, tikėjimo ir skaistumo idealu, šv. Kazimieras tampa lyriniu herojumi, su kuriuo poetai užmezga dialogą, apmąsto žmogiėkosios būties, tikėjimo, kančios, dorovės, tautos egzistencijos klausimus. Dažnos ir reminiscencijos į romantiėšką senosios Lietuvos-Lenkijos valstybės praeitį.

Tarp ryėkiausių XX a. pabaigos – XXI a. pradėios muzikos kūrinių, skirtų šv. Kazimierui, galima paminėti Pr. Beinario – *O Kazimierai šventasis*, B. Budriūno – *Giesmė į šv. Kazimierą* (himnas su pritarimu, žodėiai P. Zarankos), K. Šukio – *Prie šv. Kazimiero karsto* (motetas miėiam chorui), *Kantatina šv. Kazimiero garbei*, *Miėios šv. Kazimierui*, J. S. Sangaudo – *Kantata Šventas Kazimieras* (7 dalių, žodėiai St. Santvaro ir V. Gričiūtės), L. Budrecko – *Švento Kazimiero – Lietuvos globėjo giesmė* (žodėiai P. Gedvilos), G. Purlio *Miėios Šv. Kazimierui* ir kt.

Ypač daug dėmesio Šventajam skyrė kompozitorius ir chorvedys Pr. Sližys. Tarp jo kūrinių yra *Missa in honorem Sancti Casimiri* – 4 balsų miėriam chorui, su vargonais (dalys: Kyrie, Gloria, Sanctus, Benedictus, Agnus Dei), *Laiėkai šventajam Kazimierui* (žodėiai Lacrimos) – ciklas miėriam 4 balsų chorui su solistais ir vargonų pritarimu (dalys: Lietuvos žvaigždė, Tu – mano brolis, Kai ugnys gėsta, Geriau mirti, Naktis Vilniuje I, Naktis Vilniuje II, Parodyk mums kelią), giesmės-motetai: *Šv. Kazimierui*, *Šventasis Kazimierai*, *Tėvynės globėjau*, *Giesmė į šv. Kazimierą*, *Malda į šv. Kazimierą*.

4. Tradicijos tęstinumo problema

Sakralinė muzika Lietuvoje dabar funkcionuoja kaip sudėtinė religinės praktikos ir profesinio meno visuma. Viena jos dalis skamba liturgijos metu, kita – per šventes bažnyčiose ir koncertų salėse. Šv. Kazimiero dieną – kovo 4-ąją, Vilniaus katedroje liturgijos metu gieda šv. Kazimiero koplyčios grigalistų ansamblis. Grigaliėkuoju būdu atliekama *Omni die, dic Mariae*, choralai *Introitus*, *Os iustus*, Offertorium – *Veritas mea*. Restauruotoje Šv. Kazimiero bažnyčioje, pasižymintioje itin gera akustika, nuolat vyksta Šventajam skirti sakralinės muzikos koncertai.

Kitų lietuviėškų bažnyčių reikmėms oficialus *Liturginis maldynas* rekomenduoja giesmę *Šventas, garbingas Lietuvos vyre*²⁵ (tekstas be melodijos), tačiauproginę giesmę dažniausiai pasirenka patys vargonininkai, atsižvelgdami į parapijos tradiciją bei savo choro pajėgumą.

Šiuo metu ryėkėjanti tendencija *grįžti* prie kantileninio grigaliėškojo tipo giedojimo. Tai rodo grigaliėškojo giedojimo kapelų ir paprastesnių, nuoėirdesnių giesmių paplitimas.

Atsakingai galime teigti, jog prie to daug prisidėjo ir sovietiniais metais chorams įkyrėjusi ekstraversija: plakatinės-maršinės dainos, agitacinė muzika su skandavimo lozungais. Šios klišės anksčiau ar vėliau turėjo sukelti priešingą reakciją – introversiją. Tokia reakcija netruko ateiti – geriausia šiuolaikinių lietuvių kompozitorių chorinė muzika *a cappella* yra parašyta pagal sakralinius tekstus, pasižymi stipriu introspektyvumu (F. Bajoro, J. Tamulionio, A. Martinaičio, V. Miškinio ir kitų kompozitorių muzika *a cappella*). Analogišką tendenciją matome ir bažnyčiose. Himnus chorai gieda tuomet, kai jie derinasi su liturgija. Dažnai chorai grįžta prie senųjų kantileniškujų-grigališkųjų bei liaudiško stiliaus giesmių. Jose atrandama daugiau nuoširdaus maldingumo ir dvasingumo.

Puiki šios tendencijos raiška yra ilgamečio Kauno katedros vargonininko – kompozitoriaus Pr. Beinario harmonizuota liaudiška giesmė *O Kazimierai šventasis*²⁵ (3 pav.)

Neskubant (♩=♩)

The musical score is written in 4/4 time with a key signature of one flat (B-flat). It consists of three systems of music, each with a vocal line on a treble clef staff and a piano accompaniment on a bass clef staff. The first system starts with a mezzo-forte (*mf*) dynamic and includes the lyrics "O Ka - zi - mie - rai šven - ta - sis, tu - glo -". The second system begins with a forte (*f*) dynamic and includes the lyrics "-bė - jau mūs tau - tos. Ka - ra - lai - ti ty - ra -". The third system continues with the lyrics "-šir - di, ne - pa - mirš - ki Lie - tu - vos." The piano accompaniment features a steady bass line with chords that support the vocal melody.

3 pav. Giesmė „O Kazimierai šventasis“

Dabartinės naujosios, neretai estradinio tipo lietuvių autorių giesmės šv. Kazimierui dažniausiai yra giedamos ne visos maldininkų bendruomenės, bet jaunimo ansamblių. Taigi ir jos turi savo prasmę bei paskirtį bažnyčioje.

Vadinasi, galime teigti, jog giesmės šv. Kazimierui Lietuvoje apskritai turi galias tradicijas ir potencialias jų tęstinumo prielaidas.

Kokiais žanrais ir formomis plėtosis muzikinė *casimiriada* – prognozuoti sunku. Tikėtina, formos plėsis, o turinys ir toliau koncentruosis ties pagrindine šv. Kazimiero kulto simbolika.

Atliktas tyrimas atskleidžia platesnes temas problemas ir tolesnį jų tyrimo poreikį. Atliekant tyrimą paaiškėjo, kad istoriografijoje yra neblogai užfiksuota koncertinio-šventinio pobūdžio bažnytinių chorų muzika. Liturginis repertuaras, ypač bendruomeninis giedojimas su vargonais, svarbus religinės praktikos aspektu, bet mažiau reikšmingas profesionaliosios muzikos istorijai, liko nuošalyje. Kadangi ši sritis gyvuoja tarp folkloro ir profesionaliosios muzikos kultūrų, jos tyrinėjimai reikalautų atskiro dėmesio ir atitinkamos metodikos.

Išvados

1. Lenkijos karalaitę Kazimierą kanonizavus šventuoju, jo garbei pradėta kurti įvairių žanrų muzika. XVII a. pradžioje pasirodė pirmoji lietuviška giesmė, versta iš lotyniško himno. Antroji – *O Dieve, tau šlovė ant amžių garbingas šventuose*, publikuota P. Šrubauskio giesmyne 1801 m., išsilaikė iki XX amžiaus pirmųjų dešimtmečių. Šiose giesmėse šv. Kazimieras įvardijamas kaip Lietuvos ir Lenkijos valstybių ir jaunimo globėjas, skaistumo bei pamaldumo simbolis.

2. XX a. pradžioje pasirodė lietuvių autorių originalios kūrybos himnai, motetai, mišios. Sovietinės okupacijos metais naujų giesmių sukurta nedaug, tačiau šį stygių kompensavo išeivijos autorių giesmės. Išeivijoje išleista Šv. Kazimiero giesmių antologija su sistemino šio giesmių žanro chorinį repertuarą.

3. Išsivadavus iš sovietinės okupacijos, lietuvių kompozitorių kūryboje atgyja šv. Kazimiero tema. Sukurta gana daug motetinio ir kantatinio pobūdžio kūrinių. Bažnytinių chorų repertuare pastebima tendencija grįžti prie grigališkojo ir liaudiško tipo giesmių. Tai bendresnė maldingumo išraiška, tradicinio religinio ritualo sugrįžimas po sovietinių metų sekuliarizmo.

NUORODOS

- ¹ *Alšauskas V.* Šventasis Kazimieras. Vilnius. 2004. P. 9.
- ² *Knyga giesmių arba kanticzkos. Motiejaus Voloncziausko žemaiczių vyskupo.* Tilžė. 1890.
- ³ *Siedlecki J.* Śpiewniczek zawierający pieśni kościelne z melodyami dla użytku młodzieży szkolnej. Kraków. 1881. Nr. 20.
- ⁴ *Ferreris Z.* Casimiriana II vitae antiquiores S. Casimiri, (žr. In. Ankstyvieji šv. Kazimiero „gyvenimai“. Sudarė, įvadą ir paaiškinimus parašė M. Čiurinskas (ser. *Fontes ecclesiastici historiae Lithuaniae*). Vilnius. 2004. P. 250.
- ⁵ Ten pat. P. 278–279.

- ⁶ Miller A. Teatr i muzika na Litwie: jako strażnice kultury zachodu. Studium z dziejów kultury polskiej, (1745–1865). Wilno. 1936. P. 155.
- ⁷ Jurkštas V. P., Muzikinė Kazimieriada // Krantai. 1989 m. rugsėjis P. 16–17.
- ⁸ Vertimas iš *Vox clamantis animae*. Vilnae. 1766. P. 354–355. Plačiau žr.: *Voicekauskas M. Šv. Kazimierui skirtos lietuviškos giesmės XVII–XIX a.* // Šventasis Kazimieras istorijos vyksme. Vilnius: Liet. nac. Muziejus. 2006.
- ⁹ Ten pat.
- ¹⁰ *Slavočinskis S. M.* Giesmės tikėjimui katalickam priderančios. 1646 (fotografuotinis leidimas, paruošė Jurgis Lebedys). Vilnius 1958. P. 329–330.
- ¹¹ *Šrubauskis P.* Bašlas sirdies pas pona dieva szwęciauzy Marya panna yr szwęntus danguy karalaujencius, szaukancios par giesmes. Wilniuy, 1801. P. 237–238.
- ¹² *Kantičkos* – XIX a. lietuviški giesmynai. Vilniaus katedros vikaras (nuo 1822 m. – vicekantorius), kun. Vincentas Valmikas (apie 1778–1836) 1820 m. išleido giesmyną pavadinimu *Kantičkos žemaitiškos, arba Giesmės nobažnos* pavadinimu, kurios buvo leidžiamos dar 19 kartų. Visose jose buvo publikuojamos abi šv. Kazimierui skirtosios giesmės. Jos taip pat buvo ir vėlesniuose, vysk. Motiejaus Valančiaus (1801–1875) leidžiamuose giesmynuose *Kantičkos, arba Knyga giesmių*. Iki 1904 m. jos išleistos net 31 kartą.
- ¹³ *Siedlecki J.* Śpiewniczek zawierający pieśni kościelne z melodyami dla użytku młodzieży szkolnej, nr. 20.
- ¹⁴ *Mioduszewski M. M.* Śpiewnik kościelny czyli piesni nabożne w kościele katoalickim używane a dla wygody kościołów parafijalnych, Kraków, 1838.
- ¹⁵ *Levinskaitė L.* XVIII a. pab. – XIX a. Lietuvos bažnytinių kapelų repertuaras. Magistro darbas [vad. doc. dr. J.Gustaitė]. Vilnius: LMA muzikos teorijos k-dra, 1966. P. 26.
- ¹⁶ *Bojaruniec H.* Śpiewnik kościelny. Wilno, 1905.
- ¹⁷ *Senkus K.* Garbė Dievui. Castelnuovo Don Bosco, 1960. P. 165.
- ¹⁸ *Naujalis J.* Giesmynėlis. Bažnyčių chorams, mokykloms ir šiaipjau giesmininkams. Kaunas. 1930.
- ¹⁹ *Ivinskis Z.* Šventas Kazimieras. New York. 1955. P. 106.
- ²⁰ *Jurkštas V. P.* Muzikinė Kazimieriada. P. 17.
- ²¹ *In honorem St. Casimiri.* Plokštelė. Stereo C10 30609 001. Riga. 1990.
- ²² *Seirijų Juozas.* Naujasis giesmynėlis. ketvirtoji dalis „e“, Giesmės į šv. Kazimierą. Kaunas. 1939.
- ²³ *Žr. Ankudowich – Bieńkowska M.* Polskie życie muzyczne w Wilnie lat II Rzeczypospolitej. Olsztyn, 1997. P. 47–92.
- ²⁴ Giesmių antologija šv. Kazimiero garbei: minint 500 metų jubiliejų nuo jo mirties (Hymns in honor o saint Casimir: commemorating the 500th anniversary of his death). Roma 1985.
- ²⁵ Liturginis maldynas. Trečiasis pataisytas fotografuotinis leidimas Lietuva, 1992. P. 604.
- ²⁵ Giesmių antologija šv. Kazimiero garbei: minint 500 metų jubiliejų nuo jo mirties. P. 17.

LITERATŪRA

1. *Ankudowich – Bieńkowska M.* Polskie życie muzyczne w Wilnie lat II Rzeczypospolitej. Olsztyn. 1997.
2. *Alšauskas V.* Šventasis Kazimieras. Vilnius. 2004.
3. *Bojaruniec H.* Śpiewnik kościelny. Wilno. 1905 .
4. *Budzinauskienė L.* Šv. Kazimieras ir muzika // Dienovidis. 2002. Nr. 4.
5. *Ferris Z.* Casimiriana II vitae antiquiores S. Casimiri, (žr. In. Ankstyvieji šv. Kazimiero „gyvenimai“. Sudarė, įvadą ir paaiškinimus parašė M. Čiurinskas, (ser. *Fontes ecclesiastici historiae Lithuaniae*). Vilnius. 2004.
6. *Garbė Dievui:* Senos ir naujos giesmės su maldų priedu, paruošė kun. Kazimieras Senkus. Išleido Saleziečiai, Castelnuovo Don Bosco. 1960.

7. *Giesmių antologija šv. Kazimiero garbei: minint 500 metų jubiliejų nuo jo mirties.* (Hymns in honor or saint Casimir: commemorating the 500th anniversary of his death). Roma. 1985.
8. *Knyga giesmių arba kanticzkos. Motiejaus Voloncziausko žemaičių vyskupo.* Tilžė. 1890.
9. *Ivinskis Z.* Šventas Kazimieras. New York. 1955.
10. *Jurkštas V. P.* Muzikinė Kazimieriada. // *Krantai.* 1989 rugsėjis.
11. *Levinskaitė L.* XVIII a. pab. – XIX a. Lietuvos bažnytinių kapelių repertuaras. Magistro darbas [vad. doc., dr. J. Gustaitė]. Vilnius: LMA muzikos teorijos katedra. 1966.
12. *Liturginis maldynas.* Trečiasis pataisytas fotografuotinis leidimas. Lietuva. 1992.
13. *Miller A.* Teatr i muzika na Litwie: jako strażnice kultury zachodu. Studjum z dziejów kultury polskiej (1745–1865). Wilno. 1936.
14. *Mioduszewski M. M.* Śpiewnik kościelny czyli piesni nabożne w kościele kataolickim używane a dla wygodu kościołów parafijalnych, Kraków. 1838.
15. *Naujalis J.* Lietuviškas bažnytinis giesmynas. Kaunas. 1906.
16. *Naujalis J.* Giesmynėlis. Bažnyčių chorams, mokykloms ir šiaipjau giesmininkams. Kaunas. 1930.
17. *Piesni nabożne.* W Vilnie. 1761.
18. *Seirijų Juozas.* Naujasis giesmynėlis. Ketvirtoji dalis „e“, Giesmės į šv. Kazimierą. Kaunas. 1939.
19. *Siedlecki J.* Śpiewniczek zawierający pieśni kościelne z melodyjami dla użytku młodzieży szkolnej. Kraków. 1881.
20. *Slavočinskis S. M.* Giesmės tikėjimui katalickam priderančios. 1646. (Fotografuotinis leidimas, paruošė Jurgis Lebedys). Vilnius. 1958.
21. *Šrubauskis P.* Baisas sirdies pas pona dieva szwęciasy Marya panna yr szwęntus danguy karalaujencius, szaukancios par giesmes. Wilniuy. 1801.
22. *Vaicekauskas M.* Šv. Kazimierui skirtos lietuviškos giesmės XVII–XIX a. // Šventasis Kazimieras istorijos vyksme. Vilnius: Liet. nac. Muzejus. 2006.
23. *Vox clamantis animae.* Vilnae. 1766.

Garso įrašai: *In honorem St. Casimiri.* Plokštelė. Stereo C10 30609 001. Riga. 1990.

Gauta: 2007 02 12

Parengta spaudai: 2008 04 17

Regimantas GUDELIS

LITHUANIAN PSALMS DEVOTED TO ST. CASIMIR (ASPECT: CHORAL MUSIC)

S u m m a r y

St. Casimir was the saint of the Lithuanian and Polish nations, the patron of the states the moral ideal of the youth. The first information about singing devoted to St. Casimir is traced in Zacharias Ferrery' treatise "Vita beate Casimiri", in which he describes the festival in Vilnius held in the Saint's honour in 1904. Since then *Omni die, dic Mariae* has been sung in Lithuania, which symbolizes St. Casimir as the worshipper of St. Mary. At the beginning of the 17th century the first Lithuanian psalm *Kzimierai žinom gerai* (Casimir, we know well) was created, translated from the Latin hymn.

The second one *O Dieve, Tu garbė per amžius* (Oh, Lord, Glory to You forever) appeared at the beginning of the 18th century. They were published in all the psalm books of the 18th–9th centuries. The second, after the editing of the lyrics, had been sung in different tunes until the beginning of the 20th century. Three highly professional works surmount the tradition of St. Casimir psalm until World War I. *Missa in honorem st. Casimir* for the four-voice male choir with the organ by J. Naujalis, the score published in 1896 in Regensburg (Germany), *MOTET O beate Casimire* for the four-voice male choir a *cappella* and *The psalm for St. Casimir* by T. Brazys.

During the period between the wars in 1918–1940 new psalms devoted to this Saint were created in Lithuania. But the creation of the MOTET and mass genres efficiently developed by J. Naujalis and T. Brazys broke up. There was only one cantata for the choir, soloists and the organ. It was performed in 1942 in Vilnius. In Kaunas in 1939 the fourth part of *The New Psalm book* (Naujojo giesmynėlio) by Seirijų Juozas – Psalms for St. Casimir was published. However, they were not popular.

In the churches of Vilnius occupied by the Polish (1919–1940) there were good choirs, although their repertoire did not contain pieces for St. Casimir.

In Lithuania during the years of soviet occupation (1940–1991) professional art was officially separated from the church. Psalms were spread only by hand, usually hiding the real names of the authors. There were not so few psalms, devoted to St. Casimir created, but unfortunately, it must be admitted, that not all of them had an extant value. The deficit of liturgical psalms was partly compensated by the musicians who at the end of World War II moved from Lithuania to America. While celebrating the 500th anniversary since the death of the Saint, they prepared and published *The anthology of Psalms in St. Casimir's honour* (Giesmių antologija šv. Kazimiero garbei) in Rome in 1985. Among the authors there were – T. Brazys, Br. Budriūnas, J. Žilevičius, A. Kačanauskas, A. Aleksis, S. Navickas, J. Stropia, J. Beinoris, priests – L. Budreckas, K. Šukys, K. Senkus, Pr. Tamulevičius, Sister M. Bernadeta Matukaitė, Sister T. Mieczekowski etc. The official hymn of the St. Casimir's 500th death anniversary was *The Psalm for St. Casimir's* by Br. Budriūnas (Giesmė į šv. Kazimierą). St. Casimir's mass for the youth by this composer attracted a great deal of attention, although *The anthology of the psalms* did not cover the whole Lithuanian psalm casimiriana, its significance is huge. *The anthology* systematized this sphere of psalms, brought forward the social prestige of Casimir as the Saint. After 1991, i.e. when Lithuania regained independence, the psalm books are published by the sees, parishes, societies and even private authors. In every third or fourth of them we find a psalm devoted to St. Casimir too. At present the total amount of the pieces of music psalms, cantatas, hymns, masses devoted to St. Casimir reaches up to 50–60 even. Such attention distinguishes St. Casimir from other personalities of the Saints. In the new psalms the symbolism of the Saint was expanded. St. Casimir, remaining the patron of the nation, the ideal of faith and chasteness, becomes a lyrical hero, who the poets make a dialogue with, contemplates the questions of the human and nation existence, faith, suffering, morality. Reminiscences into the romantic past of the old Lithuanian- Polish states are also frequent.

Sacral music is functioning in Lithuania non as a compound unity of religious practice and professional art. On St. Casimir's Day – March 4th, in Vilnius cathedral liturgy is sung by St. Casimir's chapel Gregorian ensemble, the mass, as well *Omi die, dic Mariae*, are sung in a Gregorian way. In other churches the psalm is chosen by the organists themselves, referring to the possibilities of the choir. In the restored St. Casimir's church, famous for its perfect acoustics, sacral music concerts devoted to the Saint are held.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: šv. Kazimieras, chorinės giesmės, tradicija, bažnyčia, giedojimas, giesmynai, kompozitoriai.

KEY WORDS: St. Casimir, choral psalms, tradition, church, singing in churches, books of psalms, composers.

Regimantas GUDELIS – Klaipėdos universiteto Muzikologijos instituto vyr. mokslinis bendradarbis, Menų fakulteto Chorvedybos katedros docentas, socialinių mokslų daktaras. Mokslo interesų sritis – chorinis menas, chorinio meno istorija. Adresas: K. Donelaičio 4, LT-92144 Klaipėda. Tel. 8 46 398714 (darbo). El. paštas: gudelis.r@gmail.com.

Regimantas GUDELIS – Doctor of Social Sciences, Senior Scientific worker at Institute of Musikology, Assoc. Prof. at Chorus Conducting, Faculty of Arts, Klaipėda University, Scientific interests – Choir music, history of choir music. Address: K. Donelaičio 4, LT-92144, Klaipėda, Lithuania. Tel +370 46 398714 (Office). E-mail: gudelis.r@gmail.com.